

Ady Endre

Irta: MOHÁCSI JENO

Halála óta elmúlt egy örökkévalóság. De születése óta csupán fél évszázad tűnt tova. Ady Endre 1877 november 22-én született. Nem is olyan régen. Szülei élnek. Özvegye fiatal asszony. Igen gyakran beszélgetek egy idősebb, de egyáltalában nem öreg úrral, aki tanára volt a zilahi kollégiumban. Tegnap volt, alig huszonegy esztendeje, hogy kiutaztam hozzá Párizsba. Barátai rengeteget mesélnek meg írnak róla, némelyik olyan szuggesztíval, hogy előttünk, mellettünk, velünk érezzük. Ellenségei is itt vannak még és már élő testtel halhatatlannokká válnak, mert Ady ellenségei.

Könyvek jelennek meg róla, csaknem minden hónapban. Mindennap idézik, minden órában. Ady Endre a modern magyar irodalom legelevenebb ereje. Pedig már mitosszá vált, kilenc évvel a halála után.

*

Ady Endre *Új versei* óta (melyek 1905-ben a *Budapesti Napló*-ban és a *Figyelő*-ben jelentek meg egyenként) új ég borult a magyar költészetre. Rég nem ismert pátoz orgonázott. Tiltakozás dörgött, a köznep ellen, a hagyományos dicsért magyar józanság ellen. Életvágy ujjongott, sirt. Szerelem tombolt. Gyönyörűen bűnös muzsikálás kezdődött, sohasem sejtett ritmusokban. Mágia, varázs volt ezekben a versekben, melytől vérünk vadul keringett, mint bőrdító méregtől.

Milyen vakmerő volt ez a varázsló. Ez az extatikus, ez a gögös ifjú Apolló. Ez a fajára büszke magyar nemes hazájára szórta szitkait, Magyarország, édesanyánk ellen. Mert nagy szerelemmel gyűlölte Magyarországot, ezt sokan tudtuk már akkor is. Csak a lomhaszívűek, tespedtesűek érezték nemzetárulást Ady verseiben. Csak ezek tartották erkölcselenekeknek, érthetetleneknek, hülyéknek és örülteknek a világirodalmi nivójú megnyilatkozásokat.

Ady Endre költészetét, Ignotus híres első kritikája óta, melyben a Fekete zongorát magyarázta, sokan próbálták megközelíteni. Ady titkát nem lehet egyetlen formulával megoldani. De talán le is hullott már öt fátyol abból a hétből, mely műveit körülvelegi.

A test istenítését énekelte. Szentség volt számára minden, amit az élet adott. Tulajdonképpen szegényes köznapi létének kis eseményei csodálatos szimbólumokká nő-

tek. Minden szava, akármennyire megkoptott, megszokott volt is, a sugallat szava lesz. Az eljőzánított, eleszelt világ körülötte ismét szellemmel és csodával telik meg.

Ady Endrében megvan a dolgok polaritása. Istenkáromló és istenkereső, fenhéjázó és bűnbánó, élvágyó és aszkéta, arisztokrata és a nép barátja, fajvédő és nemzetközi. Ady Endre minden. Ami szép, ami csúnya, ami jó, ami rossz: benne megvan minden. Idegen világgá nő össze minden. Föl és le, észak és dél, hullámhegy és hullámvölgy: egybetartoznak, Ady világába. Csak abban nem volt polaritás, hogy gyűlölte a háborút. Pacifista volt, mert magyar vátesz, próféta volt.

Tudjuk, hogy e világ kapuját meglelni, sok kitűnő magyar elme óhaja és vágya. Révész Béla meleg, kongeniális műve. Schöpfung Aladár kitűnő, precíz tanulmányai, Földessy Gyula szorgalmas búvárkodásai, Benedek Marcell mélyreható megállapításai, Hatvany Lajos értelemben gazdag versmagyarázatai: hirtelenében ezek jutnak az eszembe. (Ép ma olvastam Komlós Aladár ragyogó összefoglalását *Az új magyar líra* című új könyvében.) De idézni kellene a *Nyugat* két Ady-füzetének minden szerzőjét és még sok más szerzőt.

Érzésem szerint az Ady-irodalom egyik legmélyebb terméke Babits Mihály tanulmánya a *Gondolat és irás*-ban. Ennek egyik klasszikus lapja így kezdődik:

— Nincs a világirodalomban költő, aki következetesebben, mélyebben, lényegesebben szimbolista volna. Talán az egy Dantét kivéve. Azért mondom megdölgőten Dantét, mert Adynál is, mint Dantéban, az egész világ szimbólumok óriási láncolata, szimbólumoké, melyek szigorú egymásbailleszkedésükkel szinte a valósággal egyértékű szövetet alkotnak.

Babits szerint Ady a magyarságnak, Dante az emberiség megváltó szimbólumának tesz. Az eleve elrendeltetés, a predestináció érzése, mely Danténél is megvan, jól tudjuk, a református hit egyik tétele, de Szent Ágostonnál is megvan már.

*

Amikor Babitsnak ezen szerintem lényeges megjegyzéseit olvastam, hirtelen arra eszméltem, hogy nem lehet véletlenség az, hogy éppen ez a katolikus lelkű költő jár ily közel az Ady-titok megfjtéséhez. Az a megérzésem támadt, hogy Ady is alapjában katolikus lelkű költő volt. Ennek a léleknek természetesen a katolikus felekezet-

hez nem igen van köze. Ezért már előre is

kérem, ne tessék félreérteni ezt a megérzésemet.

Kárpáti Aurél, Ady némely verséből kiindulva, velem úgyszólván egyidőben ugyanerre a megállapításra jutott. Érveit más helyen fogja kifejteni.

Ady Endrénél, aki Babits szerint ezoterikus költő, megvan az, amit Friedrich Gundolf német esztétikus, Stefan George-ról írván, „heidnischer Blutkatholizismus”-nak, pogány vérbeli katolicizmusnak nevez. A kálvinista hitben született és nevelkedett Ady belsőleg elfűt a fajtájától. Attól a nagy-szerű törzstől, mely nemzetünk legnagyobb költőművészt teljesítette ki magából: Arany Jánost. Persze hogy Arany János a magyar szellem inkarnációja. De a realista magyar szellemé, a józan magyar szellemé (a magyar parasztról is azt tanítják, hogy józan). Erre a magyar szellemre azt kell mondanunk, hogy ez protestáns, sőt még közelebb-ről meghalározza: a református magyarság szelleme. Az Arany után következő irodalmi korszak, ezt jól tudjuk, az ő behatása alatt volt. Az akkoriban nyugatról fölveti hatások szintén realisták voltak, később pláne naturalisztikusak. (Ez az a korszak, amikor Vajda János és Komjáthy Jenő nem érvényesülhettek.)

Amikor Ady új időknek új dalaival betört, ezt a magyar, akkoriban különösen reprezentatív magyarnak hitt reális, józan szellemet, a „magyar hittű” magyarok szellemét bántotta meg irracionálisával, mely a „Pogány vérbeli katolicizmus” szelleme volt. Jól emlékszem, 1905-ben Ady a református diákok testétől-lelkétől annyira idegen volt, hogy kivételszámba ment akkoriban az a kálvinista magyar, aki hívévé szegődött. Gúnyolták, gyűlölték, nem tartották kálvinistának. Jól látták, jól érezték, jobban, mint maga Ady, aki gyakran említette kálvinista voltát. Nem kellett Ady az Akadémia, a Kisfaludy Társaság kálvinista magyarjainak, tulajdonképp ma sem kell nekik. Nem tudnak, nem is akarnak vériségükből, lelkeségükből kivetközni. Nem értik meg Adyt, nem is érthetik meg, mert nem érezhetik meg. Igazuk is van. Talán igazságtalanság Ady ellen való fölgerjedésüket rosszakaratnak bélyegezni. Így érzik. Nem tehetnek róla. Gyűlölik az irracionálismust, a misztikumot, a szimbólumot.

Tegnap hallottam Ady Endre özvegyétől (aki általában nem híve ennek a megérzésnek), hogy Ady Endre egyik anyai nagybátyja mint katolikus kispap halt meg. Továbbá, hogy Ady gyerekkorában kato-

likus iskolába is járt.

Ady Endre Párizsban ébredt költő elhivatottsága tudatára. Ismertem Ady Endre Párizsát. Igaz, hogy nem 1904-ből, hanem 1907 elejétől, ami ugyanaz. Párizsban már ekkor is igen erős katolikus áramlatok buzógtak. Éppenséggel az állam és egyház harca erősítette azokat. A párizsi könnyelműség fölszűne alatt, ott, ahová a fényváros lámpái nem árasztották világukat, ezek a katolikus dolgok körülzúgták érzéseinket. Amit én, zsidóhittű diák, megéreztem, azt ne érezte volna meg Ady Endre, aki elfinomult ideg- és érzésrendszerével, egyes el-ejlett vagy kis sem mondott szavakból úgy hozta le magának a teljes értelmeket, mint Theremin leningradi professzor kezével a légből varázsolja le magának a leggyönyörűbb zenéket? Az a francia költő pedig, aki Ady Endrére legjobban hatott, amennyiben nála idegen hatásról egyáltalában szó lehetett, Verlaine volt, a nagy katolikus bűnbánó.

(Ravasz László püspök a *Magyar Szemlé*-ben nekimegy Makkai Sándor ama megállapításának, hogy Ady vallásos költő. Persze hogy nem református vallásos költő, de ettől még százszor lehet katolikus lelkű, bár nem katolikus felekezeti vallásos költő.)

*

Ady Endréről sok lényegest mondtak el magyarozói. De a legtöbb titok még megfjtésre vár. Ilyen titok, nem is a legkisebb, Ady ritmusáé. Földessy Gyula, aki a szótagok számolásával akar nvitjára jönni ennek a ritmusnak és aki azt állítja, hogy Adynak ezer versében nyolcszázféle strófája van, persze nagyon messze jár a megfjtéstől.

A nyelvbéli nehézségeken kívül éppen ezek a ritmusbeliek azok, amik lehetlenné teszik azt, hogy Ady Endre verseit idegen nyelvre fordítsák. Ady lefordíthatatlan. Sokkal inkább az, mint Petőfi vagy a Petőfinél százszor nehezebben fordítható Arany.

Íme, itt van egy világirodalmi relációban is igen nagy költőnk. Büszkék vagyunk rá, annyit agítalunk érte, hogy a külföldi frók legkomolyabb része kezdi tudomásul venni, hogy Ady Endre a század egyik legnagyobb lírikusa. Annyit mondjuk, hogy elhiszik nekünk. De főként elhiszik, teljesen erről meggyőzni őket nem áll módunkban.

Ady Endre, ez a magyar, nemcsak „magyar” zseni, nyelvbéli és ritmusbeli megközelíthetetlen árvaságában is tragikusan magyar.